

הגאון רבי יצחק רצאבי

פוסק עדת תימן, רב דביהמ"ד ובית הוראה "פעולת צדיק"

ומחבר הספרים שו"ת "עולת יצחק" ג"ח ו"שו"ע המקוצר" ד"ח ועוד / בני ברק

נוסח הברכה לרואה את הים הגדול

שאלה: אפתחה בתודה למו"ר על דבריו (בשיעור מוצאי שבת קודש פרשת שלח-לך ה'תשע"ז ב'שכ"ח) בשבח ספרי הקטן פסקי שע"ה, הלכות נדה ונישואין, וכבר פעלו דבריו בקרב הארץ ורבים מבקשים להכניס את הספר לביתם. כך יתקבלו פסקי מרן שליט"א המלאים יראת שמים טהורה, אצל כלל עמך ישראל ביתר שאת ויתר עז:

אב"ד מהרי"ץ נראה לי אחר העיון, שמחזיק הוא בפסק מרן. שהרי הביא את דעת הרא"ש והר"ד אבודרהם שהים הגדול היינו ים אוקינוס. ואחר-כך כתב, אבל מרן השלחן ערוך כתב שהוא הים שעוברים בו לארץ ישראל ולמצרים. וכן בהמשך דבריו נראה שמחזיק בדעת מרן, במה שכתב לדחות את דברי השי למורא שייחס טעות סופר למרן,

מידי עסקי במסירת שיעורים על סדר המשנה ברורה, נתעוררתי על מה שפסק מרן השלחן ערוך בסימן רכ"ח סעיף א' שעל הים הגדול שעוברים בו לארץ ישראל ומצרים, יש לברך שעשה את הים הגדול. והנה הרבה אחרונים חלקו על מרן בזה, והזכיר כמה מהם המשנה ברורה בשער הציון שם אות ג':

והעמיד את דעת מרן כרכינו יונה
שהובא בבית יוסף, דסבירא ליה
שעל כל הימים הגדולים יש לברך
שעשה את הים הגדול:

והשתא משתי סיבות נראה לי
שיש לברך על הים
התיכון שעשה את הים הגדול. א'
מפני דעת מהרי"ץ שנראית
הכרעתו כדעת מרן השלחן ערוך.
ב' לפי מה שכתב המשך חכמה
על פסוק (דברים ל"ד, ב') עד הים
האחרון, שלכן נקרא ים זה
אחרון, מפני התהוותו מאוקינוס
שעלה והציף את העולם ובפעם
אחרונה עמד ביפו ועכו, כמבואר
במדרש רבה בראשית פרשה כ"ו
אות ז'. והוסיף המשך חכמה
שלכן קבעו חכמים לים זה את
ברכת שעשה את הים הגדול, כיון
שאינו מששת ימי בראשית ולא
שייך לברך עליו עושה בראשית.
ואם-כן איך לא נחוש לדברי
המדרש הנזכר לעיל ונברך עושה
בראשית, והלא עדיף לברך כפסק
מרן השלחן ערוך:

מנאי המצפה לתשובתו, וזהו גם-
כן דבר בעתו, בימות הקיץ

בהם יוצא איש מביתו, לילך אל
עבר הים ולשבת בשפתו.

נתנאל עומיסן, מודיעין עילית.

תשובה:

ל"ק"י, יום שנכפל בו כי טוב ג' סיון
ה'תשע"ז, ב'שכ"ח.

א) במהדורא קמא של-עץ חיים
דמהרי"ץ (שיצאה
לאור בצילום מכת"ק) משמע
שמסקנתו דלא כמרן, שכן כתב
שם בזה"ל, והרואה את הים
הגדול משלושים יום לשלושים
יום, מברך וכו'. פירוש הים
המקיף הנקרא ים אוקינוס (ר"ד
אבודרהם). וכתב מרן השלחן
ערוך, והוא הים שעוברים בו
לארץ ישראל ולמצרים ע"ש.
והרב בעל שי למורא סימן י"ט
השיב בזה על מרן, וכתב דטעות
סופר נפל בכסף משנה בתשובת
הרא"ש, וצ"ל והים הגדול הוא ים
אוקינוס, ולא הים שעוברים בו
לארץ ישראל ולמצרים עש"ב
ע"כ. [וספר שי למורא שהזכיר,
הוא שו"ת, נדפס בשאלוניקי
ה'תי"ג. ועיין עוד מ"ש בס"ד

בשערי יצחק שיעור מוצאי שבת -
קודש חקת ובלק ה'תשע"ז
ב'שכ"ח]:

אך בכתי"ק של-מהרי"ץ מהדורא
בתרא ראיתי שעשה כאן כמה
תיקוני לשון והוספות מרובות,
וכאשר נדפס הכל לנכון בעץ
חיים שלפנינו דף קע"ו ע"ב
בזה"ל, והרואה את הים הגדול
משלושים יום לשלושים יום
מברך וכו'. פירוש, הים המקיף
הנקרא ים אוקינוס (הרא"ש ור"ד
אבודרהם). אבל מרן השלחן ערוך
כתב, והוא הים שעוברים בו
לארץ ישראל ולמצרים ע"ש.
והרב בעל שי למורא סימן י"ט
השיג בזה על מרן, וכתב דטעות
סופר נפל בכסף משנה בתשובת
הרא"ש, וצ"ל והים הגדול הוא ים
אוקינוס, ולא הים שעוברים בו
לארץ ישראל ולמצרים עש"ב.
והרב בית יוסף כתב בשם רבינו
יונה, דמאי דתנן (ברכות דף נ"ד
ע"א) על הים הגדול, הוא למעט
ימים קטנים דוקא, וכן פסק
בשלחן ערוך שם. ונמצא לפי זה
שזו מחלוקת פוסקים. ומהר"ם
אבן חביב בספר גט פשוט סימן

קכ"ח ס"ק מ"ו האריך, וכתב
שדעת השלחן ערוך כרבינו יונה
שגם הים שעוברים בו לארץ
ישראל ולמצרים נקרא הים הגדול
עש"ב, עכ"ל מהרי"ץ:

ופגנון זה שבמהדורא בתרא,
נוטה אמנם לדעת מרן,
כדמוכח מדנקט אבל מרן וכו' כפי
הכלל המצוי בתשובותיו פעולת
צדיק שלשון אבל מורה על
הסברא שאותו הפוסק חפץ בה.
ובפרט שתיקן כך, במקום וכתב
שבמהדורא קמא. והכי נמי משמע
קצת מדסיים בדברי הגט פשוט
שדעת השלחן ערוך כרבינו יונה
וכו':

א"א דלענ"ד אכתי אין זה מוכרע
ומוחלט לגמרי, שהרי כתב
לפני כן דנמצא שזו מחלוקת
פוסקים, שנראה כי שם הוא סיום
עיקר הדברים, אלא שהוסיף דעת
הגט פשוט, ומשמעות הלשון
שלא הכריע לגמרי, אלא בבחינת
דְּעִבִּיד כמר עביד ודעביד כמר
עביד. ולכן צירפתי אותו בשלחן
ערוך המקוצר כאחת עם דעת כף
החיים דמסיק שיש לברך עושה

בראשית שבזה יוצא לכולי עלמא.
וכן דעת עוד כמה אחרונים:

ב) אמנם אפשר לומר שלא כתב מהרי"ץ כי זו מחלוקת פוסקים דרך מסקנא, אלא לאפוקי מדברי השי למורא. ר"ל דאף שנכונים דבריו שיש טעות סופר בתשובת הרא"ש שהעתיק מרן, מכל-מקום מה שהעלה בשלחן ערוך מקויים, כי פסק כדעת רבינו יונה דלא כהרא"ש. וסיים בדברי הגט פשוט שגם הוא ביאר כך בדעת מרן, וממילא נקיטינן בשיפולי גלימא דמרן. ולפי שזה פשוט שהכרעת מרן מכרעת גם במקום מחלוקת הפוסקים, ואנן נקיטינן שזה גם בברכות, לא הוצרך מהרי"ץ לחזק יותר את העניין:

איך שיהיה, על-כל-פנים בעיקבות דבריך, יצאתי לחפש"י כעת, וראיתי כי אין הדבר מוסכם שיוצאים בזה ידי חובת כולי עלמא, כהבנת הכף החיים, ואדרבה יש אומרים לדידהו היא ברכה לבטלה מאחר שאינו מששת ימי בראשית,

ושקלו וטרו טובא בזה ובמסתעף בספרים רבים, ואין צורך שאצייןם ואפלפל בדבריהם ואתעמק בסברותיהם, כי כבר הילכו בזה נמושות, ומדוע נטחן קמחא טחינא. ומאסף לכל המחנות [רובם ככולם] בזה, בשו"ת אוצרות יוסף שבהלכה ברורה סוף חלק י"א סימן ו', ומכח זה מסיק התם בדף ל"ג להורות לכתחילה לברך שעשה את הים הגדול כדברי כת"ר. וכן דעתי העני נוטה מהשתא:

ג) ופירוש הגרמ"ש במשך חכמה בלשון הפסוק הים האחרון, נחמד למראה וטוב למאכל, ר"ל מאכל-לחמה של-תורה. ומכל-מקום יש לי הקטן להעיר קצת בדבריו כדרכה של-תורה, ולכן נקדים לשונו וזהו, ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון. הנה לשון אחרון צריך ביאור. ונראה משום דאמרו בירושלמי שקלים (פרק ו' הלכה ג') ומדרש רבה (בראשית פרשה כ"ו אות ז') דכשחטא דור אנוש, היה צף האוקינוס והיה הולך עד כיפי ברבריה, ובדור הפלגה צף

אור

הגאון רבי יצחק רצאבי

מרדכי

קיג

עד יפו ועכו. ואם כן הראהו השי"ת [למשה] שיותר לא יוסיף עוד לצאת ממקומו. וזה "הים האחרון" בַּזְמַן, שיהיה אחרון:

ומטעם זה אומר רבי יהודה (ברכות דף נ"ד ע"א) דרואה הים הגדול מברך שעשה הים הגדול, משום שאינו מעשה בראשית, שנעשה כשחטאו הדורות:

ובמדרש אמר שעד שלא נתן תורה היה דן השי"ת העולם בשצף קצף במבול ובהצפת הים ובהפיכת סדום, להראות כי יש אלהים שופטים בארץ. אבל משנתן תורה לישראל המעידים על השגחת השי"ת, דן השי"ת העולם במיתון בנחת. ולכן אמר (דברים שם י'. י"ב) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, והם המעידים על ממשלת הבורא תמיד. ולכן תהיה הבריאה על מתכונתה, לא ישתנו גבולותיה, ויהיה כמו בראשית ברא אלהים (בראשית א', א'), שתישאר

הבריאה כמו בראשית בעת (בְּרֹאָה) [בריאיתה] מה'. עכ"ל המשך חכמה:

ד) ובסיום דבריו נפתח, כי אכן דפח"ח לפרש דרך דרש נאה את קישור סוף התורה לתחילתה, לעיני כל ישראל בראשית ברא אלהים, ומסתמא כוונתו ליתן בזה טעם לשבח למנהג ישראל בשמחת תורה כנודע. אף כי כמובן זה לא יכריח את פירושו, מאחר שיש לזה כבר כמה וכמה ביאורים נוספים, טובים ונכוחים. כגון שיראה המעיין בפסקי מהרי"ץ כרך רביעי הלכות שמיני עצרת ושמחת תורה דף שנ"ז שנ"ח סעיף י"ב ובבארות יצחק שם ס"ק נ"ח:

והמפרש על משך חכמה (מהדורת ירושלם ה'תשס"ב) שם בדף תנ"ח הערה ג' כתב לבאר כוונתו, כי מצב זה של-הים, הוא האחרון. כי עד כה היה מורא גדול, כלומר שינויים מפליגים בטבע. אבל מאז בוא בני ישראל, יישאר הכל על מתכונתו הקבועה ע"כ. ולענ"ד לא לכך

נתכוון הגרמ"ש, דהיינו שנרמז זה בתיבות המורא הגדול. אלא ר"ל שכללות שלוש הפסוקים האחרונים בתורה, המדברים בשבח מעשיו של-משה רבינו ע"ה שנשלח מאתו יתברך לעשות אותות ומופתים וכו', ונכתבו הדברים לעיני כל יושבי תבל, כי תורתנו הקדושה נעתקה לכל האומות והלשונות כנודע, באו להורות שמכאן ואילך תהא השגחתו יתברך על עולמו במיתון ובנחת, ולא ישתנו מעשי בראשית, כי האותות והמופתים הללו ייעידו כי יש אלהים שופטים בארץ:

והא דכתב הגרמ"ש לעיל מינה, שמטעם זה אמר רבי יהודה כי הרואה את הים הגדול מברך שעשה וכו', ראיתי להמפרש שם בהערה ב' שביאר כי כתב כן, מפני שדברי רבי יהודה הם שלא כדעת תנא קמא האומר כי מברך ברוך עושה בראשית יעו"ש. אך לענ"ד אם כן היה לו להגרמ"ש לתרץ לשיטתו היאך יפרנס תנא קמא לשון הים האחרון. ואף שיש

מקום לדון ולומר דאיהו לא סבירא ליה כי מכל-מקום זה נחשב מעשה בראשית, כיון שסוף סוף נעשה הדבר בידי שמים, על-ידי מי אוקינוס שנבראו מבראשית וכו' [ואולי יש ראייה לזה ממה שכתב מרן בשלחן ערוך סימן רכ"ח סוף סעיף ב', דמשמע הא בידי שמים לית לן בה. איתמר], ודומיא דברקים ורעמים דמברכינן עלייהו עושה בראשית אף שהם נעשים עתה [שהברקים והרעמים מתהוים תמיד באוויר, ואנו מברכים להקב"ה שנתן פזח פִּטְבַע לעשות כח זה, כמו שכתב הצ"ח בברכות דף נ"ד ע"א], וכמו שדנו בזה בכמה ספרים, כגון בשו"ת ברכת יהודה חלק א' סימן י"ד דף נ"ו, מכל-מקום כיון שיש מקום לחלק שסוף סוף בנדון דידן יש שינוי ממעשה בראשית, כי נהפכה היבשה לים, הלכך עדיף טפי לומר דאית ליה להגרמ"ש כהרא"ש בתשובותיו כלל ד' סימן ד' ומרן הבית יוסף בסימן רכ"ח ועוד מרבוותא דרבי יהודה לא פליג אתנא קמא אלא בא לפרש את דבריו:

ה) ובעיקר פירושו מדוע נקרא הים הגדול בשם ים "האחרון", יש להעיר שאין הדבר מוכרח, וכבר פירשו אותו כמה רבוותא באופנים שונים. כגון הרשב"ם שכתב בסוף פרשת עקב, ששם נזכר לראשונה לשון הים האחרון, שנאמר (דברים י"א, כ"ד) כל המקום אשר תדרך כף רגלכם וגו' מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהיה גבלכם, ממקום שאתם עומדים עכשיו בקרן דרומית מזרחית של-ארץ ישראל, עד הים האחרון במערב ע"כ:

והרע"ק בנוה שלום שם כתב, אחרון, מלשון אָחור יעו"ש. ר"ל כיון שרוח מזרח נקראת קָדָם, קְדָמָה, על שם עמידת האדם ופניו למזרח, אם מפני שתפס הכתוב הלשון דרך כינוי באדם המכוין פניו אל השמש [לא לעבדה חלילה, רק מפני שמשם האור רב], אם מפני שביצירתו של-אדם הראשון נבראו פניו למזרח, ולכן ימינו ושמאלו המה רוחות דרום וצפון [ולכן הדרום נקרא תימן לשון ימן וכו', כיעויין מ"ש בס"ד

בהרחבה בנפלאות מתורתך פרשת בא על פסוק ולמען תספר ד"ה לכן], נמצאת רוח מערב מאחוריו. וכמבואר הדבר בהרחבה ברמב"ן על פסוק שתי ידות לקרש האחד (שמות כ', י"ז) וברבינו בחיי על פסוק ימה וצפונה ותימנה ומזרחה (דברים ג', כ"ז). וממשמעות דבריהם יוצא דפשיטא להו כדברי הנוה שלום שהבאנו, שאחרון הוא מלשון אחר:

ונראה דאשתמיטתיה להגרמ"ש דברי הרשב"ם והרמב"ן ורבינו בחיי הללו, שאם לא כן היה לו לרמוז אליהם. [חכם אחד העיר כאן, אולי כך דרכו לחדש מדעתו, ולהתעלם משאר פירושים. אך מזה שהקדים כי הלשון אחרון צריך ביאור, משמע שלא ראה שום פירוש לזה]. אמנם הדבר מפורש כבר ברש"י (ובזה קשה לומר דאשתמיטתיה) פרשת תרומה, על פסוק לפאת קדמה מזרחה (שמות כ"ז, י"ג) וז"ל, פני המזרח קרוי קדם, לשון פנים. אחר, לשון אחורים. לפי-כך המזרח קרוי קדם, שהוא פנים. ומערב קרוי אחר, כמו דתרגם

אונקלוס הים האחרון, ימא מערבאָה ע"כ. ועיין בפירושו לפסוק קדמה מזרחה (במדבר ל"ד, ט"ו):

ואם נראה למעיין דחוק לומר שאחרון מלשון אחר, אזי יש לפרש לפי זה יותר כפשוטו, כיון שהמזרח הוא ראשון, נמצא שהמערב הוא אחרון ממש. דהיינו על-שם זריחת החמה ושקיעתה. ועיין עוד מרפא לשון על פסוק (בראשית כ"ה, ו') קדמה אל ארץ קדם, ונימוקי רש"י להר"ח הירשנסון חלק ד' דף קכ"ד אות תרפ"ח ד"ה קדמה. ומ"ש בס"ד בהשלמות לנפלאות מתורתך פרשת מסעי על פסוק וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול, ד"ה ונראה:

ובלאו הכי קשה לפירושו של-הגרמ"ש שאין זה מוסכם בירושלמי ובבראשית רבה שהגיעו מי אוקינוס בדור הפלגה עד עכו ויפו. ואם-כן לשיטתו איך יתפרש לדידהו הלשון הים האחרון, הרי הוא גם-כן נברא מבראשית. וכאשר העלה בשו"ת

בצל החכמה חלק ב' סימן י"ב אות ו' ז' וז"ל, לולא שאיני כדאי, היה נראה לענ"ד ראייה מכרחת לשיטת המחבר בשלחן ערוך דעל ים שעוברין בו לארץ ישראל ולמצרים מברך שעשה את הים הגדול, כי אי אפשר לברך עליו כלל עושה (מעשה) בראשית, ואם בירך עליו עושה (מעשה) בראשית אפילו דיעבד לא יצא. דבירושלמי שקלים פרק ו' הלכה ב' דרש קרא דיחזקאל (מ"ז, ח') וקאמר אל הימה המוצאים, זה הים הגדול. ולמה נקרא שמו מוצאים, כנגד שני פעמים שיצא, אחד בדור אנוש ואחד בדור הפלגה. רבי לעזר בשם רבי חנינא, בראשונה יצא עד קלבריא, ובשנייה עד כיפי ברבריא. רבי אחא בשם רבי חנינא, בראשונה יצא עד כיפי ברבריא, ובשנייה יצא עד עכו ועד יפו. עד פה תבוא ולא תוסיף (איוב ל"ח, י"א), עד עכו תבוא ולא תוסיף. ופה ישית בגאון גליך (שם), עד יפו אשית גאון גליך ע"כ. מבואר כי ים אוקינוס המקיף את העולם, יצאו מימיו

בכיוון מזרח העולם, וממנו נתהווה הים התיכון של־ זמנינו שעוברין בו לארץ ישראל ולמצרים. שהרי רבי לעזר בשם רבי חנינא אמר בשנייה יצא עד עכו ועד יפו, ועכו ויפו ערי ארץ ישראל הן השוכנות על שפת ים התיכון בקצהו המזרחי. וכן מדקאמר רבי לעזר בשם רבי חנינא בראשונה יצא עד קלבריא, וידוע כי קלבריא הוא מחוז בקצתה הדרומית של־ איטליא על חוף ים התיכון הצפוני. וכן ברבריא, ידוע כי היתה בימי קדם מדינה בצפון אפריקה על חוף הים התיכון הדרומי וכו'. וכזה נמצא גם בבראשית רבה (סוף פרשה כ"ג), שתי פעמים כתיב הקורא למי הים וישפכם (עמוס ה', ח'. ט', ו'), כנגד שתי פעמים שעלה הים והציף את העולם וכו'. ופליגי אמוראי עד היכן עלה בראשונה ועד היכן בשנייה, ונזכרים גם שם עכו ויפו, קלבריא וכיפי ברבריא, המקומות הנזכרים בירושלמי הנזכר לעיל וכו'. אלא שיש לעיין להסוברים בירושלמי ובמדרש רבה הנזכרים לעיל,

דבראשונה יצא עד קלבריא ובשנייה עד כיפי ברבריא, והרי עינינו הרואות כי ים התיכון נמשך עוד הרבה משם לצד מזרח עד עכו ויפו, ולא נתבאר לדבריהם מתי נתארך ים התיכון ונמשך מכיפי ברבריא עד עכו ויפו. והיה נראה לבאר דגם לפני דור אנוש היה ים על יד עכו ויפו, אלא שלא הגיע עד לאוקינוס, רק אחר־כך כשנשפכו מימי ים אוקינוס בימי דור אנוש ושוב בימי דור הפלגה, נתחברו לים שהיה מכבר על יד עכו ויפו, ונעשה הכל ים אחד, מים אוקינוס ועד עכו ויפו, והוא הים התיכון שבזמננו. וראיה לדבר מהא דאיתא (בבא בתרא דף עד:) מאי דכתיב (תהלים כ"ד, ב') כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה, אלו שבעה ימים וארבעה נהרות שמקיפין את ארץ ישראל וכו', ימה של־טבריה וכו' וים הגדול וכו' ע"כ, משמע שתחילת יסודה של ארץ ישראל מששת ימי בראשית, היתה על ים הגדול וכו' יעוש"ב, וצ"ע. ועיין עוד מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת

מנחה של-יום הכפורים על פסוק וירד יפו וימצא אניה ד"ה ובעזרא:
 ומהושלמת של- שלחן ערוך המקוצר, בעזרת ה' יתברך וישועתו:

בן יבורך גבר ירא י"י איש אשר כברכתו, ויורה כך לכל רואי הים הגדול או מי שמתקרב אל שפתו, לשאוף משם אוויר צח לבריאותו. הנה שכרו אתו, ולפניו פעולתו, כה עתרת נאמן אהבתו.
 הצב"י יצחק בכמהר"ג רצאבי יצ"ו

ואמנם כדברי המשך חכמה בזה, כתבו לעניין דינא בכמה ספרים, לגבי ברכת שעשה את הים הגדול, ובלא קשר לפירוש תיבות הים האחרון. שאין זה תלוי בזה, ואדרבה אינו מוכרח, וכדבר האמור. ומזה ומעוד נימוקים, הדרי בי מהשתא, שצריך להורות כי ברכתו היא שעשה את הים הגדול, ולא עושה-בראשית, וכמו

